

Милосав Буца Мирковић

Двеста година од рођења Н. В. Гоџоља

Николај Васиљевич Гогољ (1809 – 1852) руски књижевник и драматичар. Био је ситан украјински властелин а затим чиновник у Петрограду; крајем живота одриче се у име православног мистицизма својих дела и умире поремећеног ума. У својим првим, романтичним приповеткама с темама из украјинског села (збирка *Вечери на мају крај Дикањке*, 1830–34) ослања се на немачку романтику и украјински фолклор. Новеле обилују хумором, шареним пејсажима, поетизираним ликовима, фантастиком, а и трагичним интонацијама. У наредној збирци *Миргород* (1835) има већ реалистичких новела из живота малих украјинских поседника; написане су с много ироније и комично-панегиричним начином. У њој је и историјски роман *Тарас Булба*, о борби Козака против пољске властеле у 16. веку. У средишту су структуре херојских ликова Козака (Тарас, Остап), хиперболички описи њихових јунаштава и битака, а посебан тон даје пишчев лиризам. У циклусу новела са темама из петроградског живота преовлађује већ реализам, премда има много гротескног и са-

торичне хиперболике. (*Нос*, 1836). Посебно место заузима *Кабаница* (*Шинел*, 1841), реалистичка новела о малом чиновнику и његовим бригама око набавке кабанице, прожета гротескним духом. Та је новела одиграла знатну улогу у развоју руског реализма и његове друштвене функције. Карактерише је, као и друге Гогољеве реалистичке новеле, једноставност фабуле, детаљност у описивању средине, вештина портретисања и сатиричност. У комедији *Ревизор* (1836) окупио је збивања око једноставне интриге о доласку лажног “ревизора” у провинцијски градић. Низом сатиричних портрета провинцијских чиновника ставио је тако, како је сам рекао: руском друштву пред очи “огледало” своје уметности. Први део његовог ремек-дела, романа *Мртве душе* (1842) (од другог дела остали су само фрагменти) изграђен је око једноставне фабуле: Чичиковљева путовања и посета појединој властели ради куповања “душа” мртвих кметова. Портретима руске властеле и описима градске средине Гогољ је дао реалистичку слику друштвених односа у Русији тог

времена. Ликови властеле осликани су сатирично, као паразити који живе бесмисленим и бесциљним животом. Градска средина описана је у комичним групним ситуацијама из живота исто тако паразитског чиновништва. Комику постиже пишући “узвишеним” и патетичним језиком о сасвим ситним и прозаичним мотивима. Комичне и сатиричне елементе настоји преовладати у лирским дигресијама, у којима говори о свом реалистичком поступку, али и о Русији и величини рускога народа (дигресија о руској тројки). Овим романом Гогољ је поставио темеље руском реализму. На Гогољеве приповетке и драме ослањали су се и неки писци српског реализма (Глишић, Нушић).

У Гогољевим делима фантастика је условни термин, који никако не би смео да буде схавћен дословно. *Поетско* би овде могло бити више синоним за једно стање него атрибутивна особина маште, више стање духа ван гравитационих поља интереса, него одредба која би исказивала природу те врсте имагинације. Иако не само она, овако схваћена поетска машта на најдестилисанији начин изједначује могуће и немогуће, управо зато што се у њој налази нека врста сазнања помоћу којег она успева да одоздо, из средишта ствари, види да су вероватно и невероватно, апсурдно и логично, стварно и нестварно изаткани од исте пређе. Због тога су се у одељку *Поетске фанџасџике* нашли и Гогољев *Нос*, Гринов *Пацоловац*, Бабелев *Исусов ѓрех* (три различита облика апсурдно-ирационалне фантастике) али и Тургењевљев *Сан или* Лесковљев *Бели орао* (мистично конципирани садржаји, испричани језиком реалности са домаћајима у области немогућег, ирационалног, окулт-

ног), и хофмановски нестварна *Јеџорускина љоџибија* Леонова, и поетски у ужем смислу речи *Пеџроџрад* Белог, и визионарска метафора Хлебњикова, која се ни једним својим огранком, ни једном тачком не додирује са реалношћу, као и ведри иронични Ољешини слојеви сна и јаве.

Еџилоџ:

Један се пробудио. Оштроноси, восколики човек је спаљивао рукопис у камину куће у Шереметјеву. Други део *Мрџвих душа*.

Да не би завео. *Својеручно* предавање онога што си створио ватри. Које је страшније од оног средњовековног. То је онај суд самоме себи о коме говорим да је – једини суд.

(Бесрамље и пад Инквизиције су у томе што је она сама спаљивала, а није доводила до спаљивања – спаљивала је рукописе онда када је требало спалити душу.) Али Гогољ је тада већ био луд.

Луд је онај што спаљује храм (који није сам градио) да би се прославио. Гогољ је, спаљујући дело руку својих, спаљивао и своју славу.

Тих Гогољевих пола сата поред камина учинили су више за добро а против уметности него читава дугогодишња проповед Толстојева.

Зато што је овде дело, очигледно дело руку, онај покрет руке за којим сви жудимо и над којим не може да превагне ни један “душевни покрет”.

Можда нас други део *Мрџвих душа* и не би завео. Напротив, сигурно је – радовали бисмо му се. Али та наша радост због њих није ништа пред овом радошћу због Гогоља који је из љубави према нашим живим душама спалио своје Мртве. На ватри сопствене савести.